

Повітряна й тривожна книжка

Війна триває з 2014-го. Та повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 року остаточно поділило наші життя на до і після. Тепер ми завжди маємо вдома запас води, консервів і локшини швидкого приготування. Миємо голову не тоді, коли треба, а поки є вода й електрика. Майже не послуговуємося ліфтом, але мало не щодня користуємося свічками й так званим правилом двох стін. Робота стала рятівною рутиною, теплі зручні речі - персональним «бомбосховищем», а червона помада чи манікюр - нагадуванням про звичне життя. У «Повітряній тривожній книжці» авторка з позиції власного досвіду описує реалії міста часів війни. І те, як «мирні» чи «тилові» регіони мусять адаптуватися до воєнних реалій. У цій книжці йдеться про зміну пріоритетів, відносну безпеку, історичну пам'ять, відчуття дому, міста й людей, які пов'язані між собою. Про те, як війна вкрала в нас спокій, друзів, оселі, але несподівано й позбавила всього зайвого - речей, сподівань, страхів. Ми стали відвертішими, різкішими й водночас значно сильнішими. «Як колись» уже ніколи не буде, але точно настане «після перемоги».

Ірина Славінська

Повітряна
й тривотсна
Книжка

Ірина Славинська

Повітряна
й
тубовозна
Книжка

ГАРДЕРОБ

— Мені потрібна вишиванка.

Це історія не про кокетування чи шопоголізм. Це історія про нові обличчя давно знайомих речей. Вона стосується і питання про те, що вдягнути на похорон. Це не так принципово, коли ти просто хочеш принести квіти й ушанувати пам'ять когось не надто знайомого. Натомість, коли ховаємо своїх, одяг перетворюється на важливу частину церемонії. Адже кожна й кожен із нас, живих, наче стає уособленням того, кого ховають, тому дуже важливо не принизити гідності покійного. Я не жартую. Мати, котра шукає належну чорну сукню, у якій можна вижити в літній спекотний день, чи подруга, яка разом із сестрою та дружиною небіжчика обирає достатньо слухну для похорону — але червону — вишиванку.

Або перемога. Власне я, коли на початку вторгнення довелося жити в іншій квартирі, цілий місяць до одержимості переймалася: а що, як уже завтра перемога, а я без вишиванки? Іншого образу не могла навіть уявити.

Стосунки з одягом дуже змінилися.

Якось у довоєнний час на одній вечірці жіночим гуртом ми розмовляли, у кого яка «уніформа» для роботи. «Блуза та спідниця, підбори», — каже одна. «Яскраві прикраси», — каже друга. «Джинси й футболка», — додає третя. Мою тодішню «уніформу» становили сукня чи біла сорочка та червона помада. Загалом мій гардероб повен суконь, переважно чорних, бо це один з улюблених кольорів, але поміж них живуть червона, бордова, фіолетова, смарагдова, шафранова, а також сукня-смокінг, у неї я дуже люблю вбиратися на вечірки, і ще сукня-комбінація, яку вдягнула тільки раз — на весілля добрих друзів. Чи не третину з них мені пошила подруга — вона чудово знає, які деталі крою мають бути й на яких місцях. Ось у цій сукні мене представляли новій команді. Цю я вперше вигуляла на вечірку з нагоди дня народження дуже дорогого колеги. Ця колись допомогла почуватися

впевненіше на одному відповідальному засіданні. У цій я була на весіллі брата. Певно, у кожної людини є речі, що навіюють важливі спогади. Щось на кшталт «щасливих трусів». Лимонна сукня, яку вдягала лише двічі, поки не замастила чимось чорним, що нічим не відпиралося. Улюблені джинси, котрі потому обрізала та довго носила як шорти. Але спогади не обов'язково будуть приємними. Чорні «човники», достатньо урочисті й водночас достатньо розтопані, щоб у них можна було довго стояти, — їх я взувала на похорон бабусі.

Передчуття війни поставило нові виклики, наприклад прощання зі взуттям на підборах. Якоїсь миті я просто перестала його носити, хоча 24 лютого в ті дні ще було майбутнім — у нього не хотілося вірити, проте воно вже бриніло. Разом із колегами ми вже ходили «на екскурсії» в укриття цивільного захисту й міркували, що важливо подбати про зручні одяг і взуття, у яких можна легко збігти сходами в підземелля. За якийсь час ми так багато годин проведитимемо в цих укриттях протягом повітряних тривог...

Що таке зручний одяг? Я не маю відповіді на це запитання.

У кожної людини свої стосунки з гардеробом. Мій завжди поділявся на «публічний» і «непублічний», але в обох категоріях головним критерієм була зручність. І в кросівках під час тривалої прогулянки, і в туфлях, у яких доводилося довго стояти на сцені в ролі ведучої, — у будь-якому взутті мусила бути в ресурсі прожити багато годин поспіль. Важливо, щоб речі не підводили: на них не має бути помітно плям поту (саме тому це переважно біле й чорне, але не світло-блакитне чи бежеве). Також добре, якщо їх можна не прасувати, особливо якщо йдеться про відрядження чи відпустку (маю окрему добірку ділових образів із поліестеру, шовку та інших тканин, із якими нічого не відбувається, хай би скільки годин перельоту було позаду). Або згадаймо гумаки. Дуже модна колись деталь міського гардероба в моїх київських буднях не прижилася: у них жарко й незручно довго гуляти. Натомість вони незамінні, коли саджаєш тюльпани чи косиш газон. Між іншим, не всі речі в шафі однаково фотогенічні, що теж впливає на вибір.

Усі ці аргументи втратили актуальність у день, коли я взялася пакувати рюкзак — про всяк випадок. Стояла, розгублено вдивлялася в шафу й міркувала, що з цього всього може реально знадобитися. Футболка, фліска, пара шкарпеток, зміна білизни. Усе було не так, як я уявляла до війни.

Багато знайомих — і ті, які мусили поїхати, і ті, які лишилися вдома, — згадували, що після 24 лютого обходилися мінімумом речей. Гола функціональність: достатньо зручний для сидіння в укритті чи в коридорі одяг, достатньо теплий, аби за потреби можна було швидко вибігти на вулицю, схопивши з собою все важливе та всіх важливих. У квітні, коли росіян уже прогнали від Києва, люди й далі обходилися своєю капсулою: штанами, парою светрів, парою футболок, кросівками. Знайома французенка згадує квітневий візит до столиці й говорить, що завжди ошатне місто в ті тижні трохи втратило елегантність. Думаю, то був той самий час, коли тисячі українців вдивлялися у свої шафи й не розуміли: ким була людина, яка колись давно носила стільки речей? яку функцію вони виконували? навіщо були потрібні? Те саме сталося й зі мною: більша частина гардероба втратила актуальність, я досі не дозволяю собі цього носити.

Зовсім інакшу розгубленість я відчула о шостій ранку 24 лютого, коли міркувала, у чому їхати на радіо. Не могла позбутися відчуття, що потрібне щось «робоче» — достатньо ділове, у чому не соромно сидіти в ефірі, бо ведучі є обличчям редакції, навіть якщо їх не видно. Інша частина мене думала про укриття й потребу швидко рухатися. Напевно, це найтупіша мить у житті: у моїй країні дев'ятий рік триває війна, у небі Києва лунають вибухи, чути роботу ППО, а я стою та думаю, що вдягнути на роботу. Вже за декілька тижнів, збираючись на нічну трансляцію «Концерту для України», що мала звучати в ефірі Радіо Культура наживо із Нью-Йорка, з Метрополітен-опера, я вдягну блузу та вперше за воєнний час нафарбую губи червоною помадою. Того вечора було цілком зрозуміло, навіщо мені робити зачіску та обирати святковий варіант гардероба для роботи зі студії в укритті: я ішла вести важливий концерт, хай і не на сцені, а у форматі радіотрансляції. Цієї професійної честі в мене ніхто не забере. Це

історія про підтримання звичного робочого *modus operandi*. Річ у тім, що радіо є світом звуків, де немає картинки. Наших облич ніхто не знає та не впізнає, але в аптеці ковідних часів навіть з-під маски можуть упізнати твій голос. У радіостудії можна працювати навіть у піжамі, але ніхто цього не робить. Чому? Тому що голос не бреше про внутрішній стан. І голос людини в спортивних штанях відрізняється від голосу людини у вечірньому вбранні.

Так от, уранці 24 лютого я дістала з пакунка новий піджак, який напередодні забрала в поштоматі. Вовняний, великий, теплий, сірий, м'який. Абсолютно красивий і нарядний, і zarazом буденний і затишний.

Спонтанна онлайн-покупка.

Моє персональне бомбосховище, як виявиться згодом.

Після 24 лютого стало важливим те, що допомагало тримати рамку нормальності. Хоча яка може бути нормальність під звуки прильотів? Але незамінною виявилася змога помити голову своїм шампунем, намастити обличчя своїм кремом і — вибачте — бризнути на шкіру своїми улюбленими парфумами. Уперше я подумала про це в укритті 25 лютого, коли дивилася на нафарбовану колегу, — ми саме розмовляли й жартували про макіяж на тлі війни. Я дуже добре розуміла всі ті жарти й частку жарту в них — як людина, що в «рюкзачок готовності» поклала косметичку й, зокрема, червону помаду. Навіщо? Тому що не хотіла відпускати звичного життя, навіть якщо воно розсипалося на друзки у воєнній реальності. Так само навіть у найстрашніші дні, навіть на окупованих українських землях люди знаходили сили та снагу для того, щоб розвести вогнище та зварити ранкову каву — звичний ритуал, якого не хотілося відпускати, попри обстріли, брак світла, води й опалення. Звісно, мені ніколи не вдасться уявити весь жах тих буднів окупації. Але я справді розумію, навіщо триматися за звичні жести буденності: вони мають здатність повернути тобі тебе, створити враження (чи ілюзію?) контролю над власним життям.

У миті, коли мала сили думати про зовнішнє, я відчувала, як підзаряджаюся емоційно, — а чи сили думати про зовнішнє виникали

тоді, коли мала трохи більше ресурсу? Хто б мені це пояснив?

Сьогодні я досі дотримуюся певного «посту» з одягом. Більшість улюблених прикрас живе в несесері, я лиш інколи відкриваю його, щоб на них подивитися. Більшість улюблених речей висить у шафі, бо досі не дозволяю собі носити кольори. Панують чорний, темно-синій, сірий, білий — але зі вкрапленнями червоного, від якого мені занадто складно відмовлятися. Та головні тут не кольори, а виклики нового гардероба, як-от звичка більше користуватися метро, ходити пішки, носити рюкзак. В умовно тихому Києві важливо призвичаїти робочий дрескод до щоденних кросівок. Саме тому в перше від початку повномасштабної війни відрядження — у вересні, коли їхала в Чернівці на літературні читання, — я не взяла з собою жодної сукні, але взяла підбори. Адже це «тилове» місто, у якому — я відчувала — п'ять сантиметрів над землею не зіпсують мені мобільності. І це були спокійніші дні, нехай і з постійними розмовами про війну та волонтерські справи інших авторок і авторів. Ще один спогад: кінець серпня й день народження подруги, коли ми вперше за багато часу зустрілися в ресторані за святковою вечерею. Тоді я вперше за цю фазу війни вдягнула сукню — рожеву, хоча й без прикрас. То був день без повітряних тривог, і на мить здалося, що ми в колишньому житті. Багато жартували та сміялися. Але розійшлися рано, бо треба було встигнути на метро й повернутися додому до початку комендантської години. О так, я добре розумію, чому хороша знайома в пекельні для Харкова дні позувала для селфі з червоною помадою на губах і писала про те, що вперше взяла улюблені туфлі на підборах! Ворог не переможе, допоки не забере мене в мене. Допоки я маю змогу відчувати себе у власній шкірі.

Усі ці рядки є витвором немислимого привілею — життя у вільному місті, де немає росіян і щоденних обстрілів, лише щотижневі ракети й дрони. Про все це було б неможливо ані помислити, ані написати без роботи наших Збройних сил.

Не буду вдавати, що мої роздуми про зовнішній вигляд є нейтральними чи «невинними». Вони зраджують, бо виказують чимало особливостей «жіночої соціалізації». Як понад сімдесят років

тому писала Сімона де Бовуар, існує погляд на себе ніби ззовні, збоку, — очима іншої людини, чоловіка. Ми постійно себе оцінюємо: чи вдалий ракурс на селфі? як найліпше сісти чи стати, щоб не було видно животика чи зморщок? То чиїми ж очима ми дивимося на себе? Ця тема нині має чимало відлунь, якісь із них передбачають думку про зовнішній вигляд «для себе» — тут і розмови про неголені пахви як феміністичний жест, і імператив «доглянутості» чи «краси» з нібито суто особистих потреб, і ще чимало відтінків. Світ досі одержимий жіночою зовнішністю: медіа пишуть про зовнішній вигляд жінок у владі, оцінюють фігури, обличчя та сукні зірок, зневажають тіла звичайних, пересічних жінок без фотошопу. Я вже знаю цей трюк і розумію, як працюють структури влади, як саме й що вони диктують щодо наших життів... але це не змінює факту, що я не фотографуюся в купальнику і що про одяг я розмірковувала навіть у першу добу повномасштабного вторгнення росіян в Україну. Робила це й зі знаком «мінус», міркуючи про ризик полону або що: «Під час війни краще не бути занадто красивою», — нашіптувало маленьке звірятко всередині. На початку квітня, коли звільнили передмістя Києва, а також по тому, коли українське військо визволяло від окупації нові й нові міста, містечка, села та селища, відкрився насправду темний вимір насильства. Жінки, діти й чоловіки, котрі пережили сексуальне насильство з боку російських окупантів, засвідчили страшні воєнні злочини. І це точно було не про образ, костюм і зовнішність. Ворогам байдуже, які ми, — вони просто прагнуть знищити нас, фізично й морально. Це не історія про секс — це історія про намір продемонструвати, у кого влада над нашими тілами.

Мій гардероб часів війни невіддільний від питання про довіру й те, яким саме людям і чому я готова показувати власні неідеальні риси.

Довіра до колег — це можливість зібрати немите волосся у хвостик, тому що вдома немає гарячої води й не працює фен; це розмови про те, у кого які засоби гігієни є із собою; це спільні трапези в бомбосховищі та спогади про Майдан і те, як елегантна норкова шубка й діамантові сережки рятували від огляду багажника тодішньою міліцією, бо така киця нібито не може нічого страшного чи забороненого перевозити

в машині... і добре, бо багажник був забитий шинами та їжею для майданівців.

Якось я написала текст, у якому згадала, що всю воєнну зиму проходила в одному й тому ж пальті. Редактори пропонували виправити «пальто» на «куртку», та це було б злочином проти правди. Так само як і спроби вдати, що мене рятували светри, а не теплий піджак оверсайз сірого кольору з глибокими кишнями. Туди можна й батька з матір'ю помістити. І це справді так: я ніби носила із собою найрідніших, кутаючись у залишки довоєнної звички. Тут проростає тема нашого вигляду як інструменту опору. Не всім вона близька, та для мене це спрацювало. Умовно звичний одяг як можливість триматися за ритуали роботи й буднів, нехай і воєнних. Я не вірила в тези «будьте красивими для наших захисників», бо знала та знаю багато наших захисниць. Вони навіть у Харкові під обстрілами могли шукати манікюрний салон. Навіщо? Аби зберегти нігті цілими — ішлося не про красу, а про гігієну й можливість продовжувати роботу, не відвертаючи уваги на стан кінчиків пальців.

Життя «мирних» жінок подекуди скидалося на фотографію Тома Стоддарта з портретом Меліхи Варешанович у воєнному Сараєві. На позір — підбори, сукня, кучері, макіяж. Направду — обрізане в коротку зачіску волосся, бо бракує води та шампуню, а також надія якось пережити ще один день в обложеному місті.

ЛАМПОЧКА

Хто б знав, що цю книжку писатиму в темній кухні — під час регулярних відключень електроенергії. У дитинстві, коли вимикали світло, дуже тішилася нагоді подивитися, як стоїть і горить свічка. Піроманія в нашій крові — це щось родинне. Саме тому ми так любимо розпалювати вогнище, бодай у чаші для вогню літніми вечорами, щоб відігнати комарів; саме тому обожнюємо пічку на дачі; саме тому заповідаємо піддати нас кремації після смерті. Пригадую, що батьки не дуже охоче дозволяли читати чи писати під свічкою, якщо домашні завдання треба було робити, коли вимикали електрику, — мовляв, шкідливо для очей. Зате навіть у темряві можна було лежати й гратися: у слова, у міста тощо — і це була нагода вголос промовляти щось із власного словникового запасу. Коли слів бракувало, можна було просто слухати радіо.

Якоюсь мірою цієї миті я роблю те саме. Сиджу в темряві, дивлюся у світле віконце ноутбука й, поки є заряд батареї, розкидаю слова.

МАНІКЮР

26 лютого мені в чат надійшло повідомлення від бота з нагадуванням про манікюр, на який я записалася два тижні тому. Так, ми готувалися до війни, проте трималися й за звичні ритуали. Звісно, того суботнього дня в Києві не працювали манікюрні салони — хіба що боти й далі надсилали повідомлення. Дуже скоро виявилось, що, крім обговорень роботи ППО та прильотів, точаться розмови про те, як у кого справи з нігтями. На моїх був шелак, який не можна зняти в домашніх умовах без спеціальної рідини, але спеціалізовані крамниці косметичних товарів також були зачинені, а чи я просто ніяк не могла знайти сили й дати цьому ради. Нігті росли, поки я цілодобово пропадала — чи то пак рятувалася — на роботі в радіостудії. Свій шелак я носила майже місяць — відросли довгі пазурі. Популярна фраза тих тижнів — про те, що гелеве покриття ми вже готові згризати зубами, аби знайти полегшення та просто обрізати нігті. На щастя, жінки ділилися інформацією про те, де і хто потихеньку працює в нібито зачинених салонах, — у кого можна зробити манікюр або підстригтися, пофарбувати волосся, а то й сходити на масаж і трохи розправити спину. Мій тодішній догляд за нігтями — це дзвінок у темний салон із зачиненими на ключ дверима, куди приходять тільки свої, тільки за попереднім записом і за рекомендацією інших клієнок. Годі й казати, що під час манікюру я слухала й читала новини, вимикаючись із простору, де звучав телевізор із якимось розважальним шоу. На щастя, сирена не завивала. Від 24 лютого я більше не фарбую нігті, хоча раніше так любила червоне на кінчиках пальців... Мені лячно, що знову випаде проживати страшні дні, у які, крім виживання, доведеться перейматися ще й манікюром.

За мірками старих реалій може здатися, що дуже негарно в часи війни думати про нігті, та я не могла нічого із цим удіяти. Згодом дізналася, що знайомі жінки на фронті в перші тижні бойових дій стикалися з таким викликом. Чому? Тому що важко передбачити, що

24 лютого ти підеш у військкомат доброволицею, розрахувавши правильний графік манікюру.

Згодом я побачила ті фотографії з Бучі. Жінка з червоним манікюром, яку вбили росіяни просто на вулиці. Її звали Ірина.

ЯК МИ СТРАЖДАЄМО

«Слухай, скільки можна виправдовуватися в тому, що тобі не гірше за всіх?»

«Я постійно думаю: ану ж із-за рогу вискочить недоброзичливець і скаже, що книжка недостатньо чуйна до тих, хто пережив війну, а також не описує справжніх проблем».

Цей внутрішній монолог, звичайно ж, про вічну тривогу за те, хто й що взагалі дає мені право писати про війну. Я жива. Не була в окупації. Не воювала. Не волонтерила. Не маю навичок такмед. Навіть не воєнна репортерка. Чим узагалі цікавий досвід людини, що просто сидить — у радіостудії, в укритті, у коридорі своєї квартири, — час від часу ходить на похорон та надсилає гроші волонтерам, які допомагають прискорити перемогу над ворогом?

Можливо, нічим.

Можливо, тим, що через щось схоже проходять мільйони українок і українців, які живуть у «тилових» містах, над якими літають російські ракети.

Хтось пише в соцмережах, що люди, котрі виїхали зі Львова, Хмельницького, Івано-Франківська та інших міст, нібито далеких від зони бойових дій, мали би повернутися з-за кордону, тому що їхні рідні міста вже безпечні. Нібито безпечні. Коли хтось говорить про «тилові» чи «безпечні» міста, треба розуміти, що віддаленість від фронту нічого не гарантує. Я добре пам'ятаю прильоти у Львові: за спогадами колеги, це був ранок, вона щойно вийшла з нічного поїзда на перон, а над головою враз пролетіли дві ракети. Тоді чимало локацій постраждали, та особливо мене вразили новини про шиномонтаж, у який теж влучили. Кому заважали ті автослюсарі? Кому заважали всі інші люди?

Не так тії вороги,
Як добрії люди —

І окрадутъ жалкуючи,
Плачучи осудять...

«Добріі люди» напишуть, що Одеса, Дніпро, Черкаси, Кропивницький, Вінниця чи Київ не знають, що таке справжня війна, бо там спокійно.

Але що таке справжня війна?

Але що таке спокійно?

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ